

Hervormd Zwartsluis had hoge verwachtingen van familie-aanpak Pa en zoon op beslissend moment tegelijk beroepen

door Frans Verkade

Was het in voorgaande eeuwen in sommige streken niet ongebruikelijk dat de predikantsplaats na het overlijden van pa werd vervuld door één van zijn zonen, in Zwartsluis heeft zich een zeldzaam fenomeen voorgedaan. In het voor de kerkhistorie bijzondere jaar 1886 geschiedde het dat de dominees J.A. van Heijningen en B.J. van Heijningen (J.A.'s zoon) tegelijk door de hervormden uit het stadje aan het Zwartewater werden beroepen. Beiden bedankten. Waren hun beslissingen anders uitgevallen dan had de staalkaart van gelovig Zwartsluis er nu heel anders kunnen uitzien.

De hervormde gemeente telde van het jaar 1700 tot 1886 twee predikantsplaatsen. In vergelijking met andere gemeenten was dit voor de circa zeshonderd lidmaten (in 1700) een goede bezetting. Bij het aantrekken van de tweede predikant werd steeds uitgezien naar een nieuwkomer, die aan het begin van z'n loopbaan, genoeg nam met een wat lager tractement. Kwam de eerste te overlijden of besloot deze elders een gemeente te gaan dienen dan was het gebruikelijk dat de tweede als het ware opschoof en behalve hogere inkomsten de betere pastorie tot zijn domein maakte.

Het beroepingsnieuws uit voorgaande eeuwen laat zien dat het alle behalve moeilijk was om de beide pastoriën bezet te houden. Tot het jaar 1880 loopt dit gesmeerd. Echter dan blijkt de vraag naar goede rechtzinnige predikanten het aanbod te overstijgen.

In oktober 1879 houdt ds. A.H. Roose het voor gezien. Woudsend wordt z'n tweede standplaats. De tweede poging biedt resultaat. Ds. J.W.F. Roth uit Schalkwijk zegt "ja" en wordt in maart 1880 bevestigd door z'n plaatsgenoot J.W. Kautzmann. Hij zal niet lang z'n plaatselijk collega blijven. Want deze Sluziger predikant heeft inmiddels besloten Dinxperloo te gaan dienen.

Zoon afgewezen

Ds. Roth weet een oplossing om snel in de vacature te voorzien. Z'n zoon, werkzaam in de Presbyteriaanse gemeente van Minnesota (Noord-Amerika), verschijnt op een "groslijst" van drie predikanten. De gemeenteleden, die belast zijn met de verkiezing van de nieuwe dominee, zien het duo Roth wel zitten en vragen de zoon over te komen.

Het lijkt goed te gaan totdat het kerkelijk examen in beeld komt. De kennis van het Hebreeuws en Grieks van Roth (jr.) laat veel te wensen over. Bovendien weet hij onvoldoende van de geschiedenis van de bijbelboeken, oordeelt het minder orthodoxe Overijssels kerkbestuur.

Pa is woedend, vermoedt een selectieve behandeling en pakt de pen op om z'n grieven aan een groot publiek kenbaar te maken. Het verandert niets aan de zaak. Roth (jr.) ziet het als Gods vingerwijzing dat hij dient terug te keren naar Amerika.

In Zwartsluis volgt een ware "beroepenslag". Echter de één na de ander reageert afwijzend. Als pa Roth de kans krijgt reeds in 1881 naar Berkel-Rodenrijs af te reizen grijpt hij de mogelijkheid met beide handen aan om het teleurstellende hoofdstuk "Zwartsluis" af te sluiten. De gemeente moet het vervolgens een half jaar helemaal zonder predikant stellen.

Problematisch

In de zomer van 1886 wordt het opnieuw problematisch. Inmiddels hebben na Roth drie andere predikanten afscheid genomen, C. van Koetsveld op 2 mei jl. en K. Havinga vier weken later. Het beroepingswerk wordt voorzichtig ter hand genomen. De onrust over de kerkelijke onenigheid waait over Nederland.

De ogen vallen op familie Van Heijningen. Wanneer kun je meer eenheid verwachten dan als

een vader en zoon van ongeveer hetzelfde kaliber wordt aangetrokken?

Pa, geboren in het afscheidingsjaar 1834, heeft gaandeweg z'n administratieve baan opgegeven en in Utrecht de theologieboeken ter hand genomen. Op 42-jarige leeftijd begint hij z'n kerkelijke loopbaan in Delfshaven.

Ondertussen is zoonlief ook aan de theologiestudie begonnen. In 1882 wordt hij op 23-jarige leeftijd beroepbaar gesteld. Meerdere gemeenten stormen op deze veel belovende kandidaat af. Het wordt uiteindelijk Heerjansdam alwaar z'n vader de bevestigingsdienst leidt.

Vader en zoon

De klok tikt door. Het kiescollege van Zwartsluis krijgt de twee in juni 1886 in beeld. Pa preekt inmiddels ruim vier jaar in 's-Gravendeel en de zoon een jaar minder in z'n eerste standplaats. Ze zijn in één reis te bezoeken. Op de 23-ste worden beiden benaderd. Zeldzame beroepen op één dag.

Daar zal het ook bij blijven. Op zondag 18 juli maken de Van Heijningens eendrachtig aan hun gemeenten bekend niet naar het Noordwestoverijsselse stadje te zullen vertrekken. Uit hun verdere loopbanen valt op te maken dat ze beiden wars zijn geweest van de Doleantiegeest.

In Zwartsluis is dat anders gegaan. Daar wordt de speurtocht naar hervormde predikanten vervolgd. Zij het eerst slechts tot het einde van eerder genoemd jaar. Op zondag 30 januari 1887 gaat bijna letterlijk de kogel door de kerk.

Doleantie

Evangelist Polhuis maakt tijdens de kerkdienst bekend dat de scheiding een feit is. De kerkeraad wil niet langer voor de hervormde synode buigen en gaat vervolgens op zoek naar een dolerende predikant. Het is ds. K. Fernhout uit Tzum geworden die half mei z'n intrede in gereformeerd Zwartsluis doet.

Ondertussen laat de hervormde synode het er niet bij zitten. Acht kerkeraadsliden worden aan de kant gezet en opvolgers treden aan. Het beroepingsproces kan weer beginnen. Vanwege de ontstane afscheiding is er eigenlijk nog slechts plaats voor één hervormd persoon hoewel de twee predikantsplaatsen nog geruime gehandhaafd zijn gebleven.

In de zomer van 1887 doet ds. L.M. van Noppen uit Wijnjeterp-Duurswoude z'n intrede en is Zwartsluis voorlopig uit de brand. Twee vacatures zijn vervuld. Maar wel heel anders dan tijdens afscheidsdiensten was voorgenomen.